

Ks. dr hab. Robert Kantor
Katedra Teologii Praktycznej i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
33-100 Tarnów, ul. Mościckiego 5

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. mgr lic. Wojciech Ciołek „Prezbiter senior w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce”, Warszawa 2024, ss. 328.

Zgodnie z decyzją Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o powołaniu mnie na recenzenta pracy doktorskiej ks. mgr lic. Wojciecha Ciołka pt. „Prezbiter senior w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce” oraz w odpowiedzi na pismo Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego ks. dr hab. Dariusza Borka, prof. Uczelni, z dnia 23.03.2024, niniejszym przedkładam swoją pozytywną opinię.

Recenzja zawiera następujący układ:

1. Wstęp
2. Omówienie rozprawy
3. Ocena rozprawy
4. Pytania
5. Wnioski końcowe

1. Wstęp.

Święcenia kapłańskie pochodzą bezpośrednio od Jezusa Chrystusa. Nie udziela się święceń tylko ze względu na spełnianie funkcji kultycznej, modlitewnej i sakramentalnej. Prezbiterzy, w łączności z biskupem, spełniają swoją władzę nie tylko na ambonie i przy ołtarzu, ale także wtedy, gdy autorytatywnie przepowiadają Ewangelię i wspomagają biskupów w rządzeniu ludem Bożym, prowadząc go po drogach wyznaczonych przez Ducha Świętego. Kapłan czyni to bez względu na to czy jest wikariuszem parafialnym, proboszczem, czy osiągnął już odpowiedni wiek (emerytalny), czy jeszcze nie. Prawdą jest, że tzw. „emerytura kapłańska” nie może być rozumiana jako usunięcie się w cień, samotność i bezczynność. Wspólnota Kościoła powinna uczynić wszystko, by ukierunkować takie osoby na zaakceptowanie okresu starości i sprawić, aby był on dla nich jak najbardziej owocny. Mając powyższe na uwadze z zaciekawieniem należało potraktować temat dysertacji autorstwa ks. mgr lic. Wojciecha Ciołka pt. „Prezbiter senior w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce”.

2. Omówienie rozprawy.

Na rozprawę składają się następujące elementy: *Karta tytułowa* (s. 1), *Spis treści* orientujący w rozdziale materiału (s. 2-5), *Wykaz skrótów* (s. 6). Kolejnym elementem rozprawy jest metodologiczny *Wstęp* (s. 9-13) i *Korpus pracy* (14-268), na który składają się trzy rozdziały: I. Prawne podstawy troski Kościoła o prezbitera seniora, s. 14-112. II. Realizacja troski o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora, s. 113-175. III. Realizacja troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora, s. 176-266. Całość dysertacji zamknięta jest *Zakończeniem* (s. 267-271), *Bibliografią* (272-323) oraz streszczeniem w języku polskim (s. 324-326) i angielskim (s. 327-228).

We wstępie do recenzowanej refleksji naukowej Doktorant jasno i wyraźnie zaprezentował cel pracy: przebadanie systemowych rozwiązań

dotyczących troski o prezbitera seniora przede wszystkim w świetle prawodawstwa obowiązującego w polskich diecezjach a także zaprezentowanie refleksji odnośnie duchowego wsparcia prezbiterów seniorów. W związku z tym formułuje następujące pytania badawcze: Jak troska o prezbitera seniora została uregulowana w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego? Czy kapłani seniorzy w Polsce mają zapewniony godny byt, opiekę nie tylko materialną ale i duchową aby spokojnie przeżyć swoją „jesień życia”? Czy mają możliwości dalszego rozwoju oraz czynnego udziału w życiu Kościoła i społeczeństwa? Czy w Kościele w Polsce jest ustanowiony program opieki nad księżmi seniorami? Czy wszyscy mają takie same możliwości zaspakajania potrzeb: od tych najbardziej podstawowych po bardziej zaawansowane? Czy metropolie mają wyznaczone wspólne cele i program dotyczący księży emerytów? Czy w Polsce jest powołana specjalna instytucja kościelna zajmująca się wyłącznie sprawami księży seniorów?

Korpus rozprawy ks. Ciołek rozpoczyna od przedstawienia pojęć, które będą dalej używane w pracy. W ramach tego przeprowadza analizę pojęć: „prezbiter diecezjalny”, „prezbiter senior” oraz „troska”. W celu pogłębienia powyższych definicji podejmuje temat inkardynacji prezbitera oraz jego relacji z biskupem. Swoistą cezurą i początkiem emerytalnego spoczynku prezbitera jest przejście na emeryturę, które może wynikać z pięciu przyczyn, które Autor opisuje w kolejnym podrozdziale pierwszej części pracy. Po zdefiniowaniu pojęcia „troska”, Doktorant przedstawia zagadnienie, jak troska o prezbitera seniora została uregulowana na kanwie prawa powszechnego w aktach takich, jak: dokumenty Soboru Watykańskiego II, dekret *Ecclesiae sanctae*, Instrukcja *Ecclesiae Imago*, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, czy Dyrektorium *Apostolorum successores*. Podmiotami, które zobowiązane są do troski o prezbiterów seniorów, są w prawie powszechnym i partykularnym biskupi diecezjalni, duchowieństwo

diecezjalne oraz wierni świeccy. W kontekście tytułu niniejszej pracy ks. Ciołek precyzuje jedno z najważniejszych zagadnień, a mianowicie, w jaki sposób ich zobowiązanie do troski o prezbiterów seniorów jest realizowane.

Drugi rozdział pracy koncentruje się na praktycznym wymiarze realizacji troski o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora. Troska taka wyraża się przede wszystkim we wsparciu duchowym współbraci w kapłaństwie, a także w umożliwieniu kapłanom seniorom pełnienia dalszych posług kapłańskich w wymiarze nauczania, uświęcania i pasterzowania, jak i w uczestnictwie w organach kolegialnych w Kościele partykularnym, takich jak: Rada Kapłańska, Kolegium Konsultorów, Rada Domu Seniora (Emeryta) czy Kapituła Katedralna lub Kolegiacka.

Wreszcie trzeci rozdział dysertacji prezentuje praktyczną realizację troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora na podstawie dokumentów prawa partykularnego poszczególnych diecezji oraz informacji zebranych od przedstawicieli tychże kościelnych jednostek. W części tej Autor analizuje uregulowania poszczególnych diecezji w zakresie zamieszkania, wsparcia finansowego czy wypełnienia ostatniej woli prezbitera seniora. W kwestii zamieszkania prezbiter przechodzący na emeryturę ma do wyboru trzy zasadnicze możliwości: może zamieszkać w domu seniora (emeryta), w prywatnym mieszkaniu lub w domu parafialnym przy parafii. W kwestiach finansowych może on liczyć, przy spełnieniu odpowiednich warunków, na wsparcie z Funduszu Wzajemnej Pomocy, emeryturę i/lub rentę państwową, emeryturę kapłańską, stypendia mszalne, *iura stolae* czy wynagrodzenie z tytułu posługi podejmowanej w diecezji. Istotnym elementem troski o prezbitera seniora jest zapewnienie, że jego ostatnia wola zostanie po jego śmierci wypełniona. Konsekwencją tego jest wprowadzenie obowiązku sporządzenia testamentu oraz wprowadzenie instytucji wykonawcy testamentu. Kapłan senior może także liczyć na odpowiedniej rangi uroczystości pogrzebowe oraz mszę świętą w swojej intencji po śmierci.

W zakończeniu dysertacji zostały przedstawione wyniki dokonanych analiz. Doktorant podkreślił, iż „w praktyce poszczególne metropolie, archidiecezje i diecezje nie mają wyznaczonych jasnych wytycznych w kontekście troski o prezbiterów seniorów. Na poziomie Konferencji Episkopatu Polski nie wypracowano żadnych, nawet ogólnych, standardów troski i opieki nad prezbiterami emerytami. Nie powołano także jak dotąd żadnej instytucji kościelnej, która takie dokumenty mogłaby wypracować. Można uznać to za swego rodzaju mankament prowadzący ostatecznie do tego, że poszczególne diecezje będą jedynie doraźnie utrzymywać rozwiązania, które w bardzo ograniczonym zakresie będą zaspokajać potrzeby (zarówno duchowe, jak i materialne) prezbiterów seniorów i to w bardzo ograniczonym zakresie”. (s. 271). W zakończeniu ks. Ciołek wskazuje także, że status prezbitera seniora nie jest odpowiednio uregulowany w Kościele, co może budzić obawy wśród starszej części stanu kapłańskiego, iż na gruncie prawa kościelnego nie są w odpowiednim stopniu docenieni i zabezpieczeni. Fakt, iż prezbiterzy seniorzy stanowią coraz większą część stanu duchownego prowadzi wprost do wniosku, że „zaniedbanie to należy jak najszybciej nadrobić: stworzyć prawo regulujące kwestie troski o prezbiterów seniorów; prawo gwarantujące zunifikowane, choćby minimalne standardy, do których przestrzegania zostaną zobligowane poszczególne diecezje. Zapewnienie, iż na emeryturze życie kapłana będzie bezpieczne i spokojne z pewnością wpłynie pozytywnie na perspektywy czynnych duszpastersko prezbiterów i ich dobrostan, a być może także na wzrost liczby nowych powołań”. (s. 271)

3. Ocena rozprawy.

Ogólnie należy podkreślić, że recenzowana rozprawa odpowiada zarówno pod względem formalnym (metodologicznym) jak i merytorycznym wymaganiom stawianym tego typu pracom doktorskim.

Problem badawczy i sformułowanie tematu

Autor we wstępie wskazał problem badawczy. Stwierdził, że zadaniem dysertacji jest odpowiedź na kilka pytań: Jak troska o prezbitera seniora została uregulowana w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego? Czy kapłani seniorzy w Polsce mają zapewniony godny byt, opiekę nie tylko materialną ale i duchową aby spokojnie przeżyć swoją „jesień życia”? Czy mają możliwości dalszego rozwoju oraz czynnego udziału w życiu Kościoła i społeczeństwa? Czy w Kościele w Polsce jest ustanowiony program opieki nad księżmi seniorami? Czy wszyscy mają takie same możliwości zaspakajania potrzeb: od tych najbardziej podstawowych po bardziej zaawansowane? Czy metropolie mają wyznaczone wspólne cele i program dotyczący księży emerytów? Czy w Polsce jest powołana specjalna instytucja kościelna zajmująca się wyłącznie sprawami księży seniorów?

Samo sformułowanie tematu: „Prezbiter senior w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce” jest prawidłowe. Autor konsekwentnie rozwija i wyjaśnia temat w korpusie opracowania.

Metoda i struktura

Autor posłużył się metodą dogmatyczno-prawną, która ma na celu egzegezę, syntezę i systematykę zebranych źródeł prawa i literatury. Pomocniczo wykorzystał także metody: teologiczno-prawną i historyczno-prawną, które odpowiednio pomagają zrozumieć teologiczne uzasadnienie dekodowanych przepisów prawa oraz konieczność ich rozwoju w doktrynie w całej historii prawa kanonicznego.

Całość pracy ma logiczną, przejrzystą strukturę. Podział na wstęp, rozdziały posiadające merytoryczne wprowadzenie i dyspozycje, które Autor konsekwentnie rozwija oraz zakończenie, tworzy jasny plan podjętej refleksji i komplementarnie obejmuje całość zagadnienia. Ponadto wyważone wnioski

na końcu każdego rozdziału dopełniają jakościowo naukowe opracowanie ks. mgr lic. Wojciecha Ciołka. Pewne zastrzeżenia można mieć co do proporcji rozdziałów: I – 98 stron, II – 63 stron, III – 90 stron. Ponadto kiedy Autor analizuje odwołanie z urzędu (s. 46) koncentruje się w dużej mierze na urzędzie proboszcza, pomijając inne urzędy kanoniczne sprawowane przez proboszcza.

Bibliografia i przypisy

Doktorant uwzględnił w pracy opracowania polskich i zagranicznych autorów. Cennym dorobkiem pracy naukowej Doktoranta jest udokumentowanie swych wywodów materiałem źródłowym. Należy zauważyć, że dobre odczytanie źródeł i ich właściwa interpretacja nie jest zadaniem łatwym. Jednak Doktorant bardzo dobrze wywiązał się z tego zadania. Zgromadził dużą liczbę źródeł dotyczących omawianej problematyki w kościołach partykularnych.

Układ bibliografii jest przejrzysty. Doktorant podzielił Bibliografię na *Źródła* (340 pozycji) oraz *Literaturę* (142 pozycje).

W kwestii dotyczącej przypisów, to trzeba przyznać, że Autor recenzowanej pracy wykazał się poprawnością w ich tworzeniu, zarówno od strony bogactwa cytowanego materiału jak i zapisu redakcyjnego. Przypisy dokumentują nie tylko treść pracy, ale są także miejscem wielu analiz, porównań, cennych komentarzy, które pomagają czytelnikowi w pełniejszym uchwyceniu prezentowanych zagadnień. Wszystko to świadczy o dobrym przygotowaniu warsztatowym Doktoranta (i o należytej trosce Promotora).

Warstwa językowa

Język rozprawy Doktoranta jest generalnie poprawny i staranny. W tym sensie dobrze koresponduje z powagą merytoryczną pracy doktorskiej. Napotkać można literówki czy nieścisłości interpunkcyjne:

s. 36 - w drugim akapicie zdanie i cały akapit rozpoczyna się od małej litery.

s. 51 – jest „zaangażowaniem” a powinno być „zaangażowanie”.

s. 69 – w przypisie 198 jest „tensina” a powinno być „tesina”.

s. 74 – po kropce zdanie rozpoczyna się od małej litery.

s. 97 – jest „ob. owiązku” a powinno być „obowiązku”.

s. 263 – akapit i zdanie rozpoczyna się od małej litery.

W wielu miejscach akapit składa się z jednego tylko zdanie, np. s. 11, 26, 30, 32, 33, 36, 28, 41, 44, 45, 49, 83, 86, 108, 111, 114, 123, 126, 131, 135, 148, 163, 173, 177, 181, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 197, 198, 200, 217, 233, 236, 237, 247, 248, 253, 254, 255, 256, 259, 263.

4. Pytania

Recenzja rozprawy, a zarazem obrona doktoratu domaga się jakiejś formy debaty. Dwa zagadnienia wydają mi się ważne i wymagają wyjaśnienia:

1/ Czy doktorant – analizując ustawodawstwo partykularne – zetknął się z notarialnymi zapisami na rzecz diecezji dokonanyymi przez prezbitera seniora?

2/ Drugie zagadnienie dotyczy posługi pasterzowania. Przytoczone źródła wskazują raczej na ogólne zachęty do włączania się prezbitera – seniora w pomoc w posłudze duszpasterskiej w parafii (obecność w konfesjonale, przewodniczenie nabożeństwom, odwiedzanie chorych, etc.) Czy Autor rozprawy zetknął się w Polsce czy poza granicami kraju, by prezbiter – senior był zobligowany przez ustawodawstwo partykularne (a nie tylko zachęcany) do konkretnych zadań duszpasterskich?

5. Wnioski końcowe

Rozprawa miała na celu zbadanie systemowych rozwiązań dotyczących troski o prezbitera seniora w świetle prawodawstwa Kościoła powszechnego oraz prawodawstwa Kościoła w Polsce. Zamierzony cel został zrealizowany. Autor rozprawy postuluje stworzenie prawa regulującego kwestie troski o prezbiterów seniorów; „prawo gwarantujące zunifikowane, choćby minimalne standardy, do których przestrzegania zostaną zobligowane poszczególne diecezje. Zapewnienie, iż na emeryturze życie kapłana będzie bezpieczne i spokojne z pewnością wpłynie pozytywnie na perspektywy czynnych duszpastersko prezbiterów i ich dobrostan, a być może także na wzrost liczby nowych powołań”. (s. 271)

Mając na uwadze całość powyższej recenzji stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgr lic. Wojciecha Ciołka pt. „Prezbiter senior w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce” spełnia stawiane takim pracom wymagania formalne i merytoryczne. Doktorant w wystarczającym stopniu opanował wymagania warsztatu naukowego i osiągnął dojrzałą orientację w odnośnej literaturze z zakresu prawa kanonicznego.

Dlatego takie przekonanie pozwala mi wnioskować do Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. Wojciecha Ciołka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tranów, 29 kwietnia 2024 roku

